

YUSUFELİ'NİN ERSİS (KILIÇKAYA) KÖYÜ AĞZINDA /-r/, /-(y)Er/, /-(y)Ür/ EKLERİNİN ZAMAN GÖREVİ BAKIMINDAN AYRIMI*

Ümit HUNUTLU**

ÖZET

Tarihte Kıpçak ve Oğuzların hâkimiyet mücadelelerinin görüldüğü Çoruh havzasında yer alan Yusufeli, ağız çalışmaları bakımından dikkate değer özelliklere sahiptir. Tarihi ve çağdaş Türk lehçeleri ile Türkiye Türkçesi ağızlarında farklılıklar gösteren geniş zaman ve şimdiki zaman fiil çekimleri, yörenin tarihi ve kültürel oluşumuna bağlı olarak çeşitlilik gösterir.

Ersis ağzında, şimdiki zaman ve geniş zaman çekimlerinde görülen aşınma, tek şekillilik veya işaretli görev öğelerini (ø); dilde kolaylık kanunu ile bölgenin kültürel ve tarihi dokusunda aramak gerekir. Bölgenin etnik çeşitliliği, ilçeler hatta komşu köyler arasında ağız farklılıkları oluşmasında etkili olmuştur. Bununla birlikte şimdiki zaman ve geniş zaman çekimleri civar köylerde bile farklı özelliklere sahiptir.

Ağız özelliklerini incelediğimiz köy, Doğu grubu ağızlarına ait hususiyetlere sahiptir. Ersis'teki şimdiki zaman çekimi; Oltu ve İsbir ağızlarından olan Hunut ağzına yakındır. Bölgede /-r/, /-(y)Er/, /-(y)Ür/ eklerinde rastlanan görev ayrılığı, Ersis'te de değişik varyantlarıyla mevcuttur. Bu bölgede ünlü uyumlarına dikkat edilmediği bilinmektedir. Şimdiki zaman ve geniş zaman çekimlerindeki şekil ve anlam farklılığı ünlü uyumlarına aykırılığı zorunlu hale getirmiştir. Eklerdeki görev farklılığı, Türkiye Türkçesindeki geniş zaman /-er/ ekinin Ersis ağzında görülmemesine sebep olmuştur. /-er/ ~ /-e/ ~ /-ø/ sadece şimdiki zaman fiil çekimlerinde mevcuttur. Ersis ağzında şimdiki zaman fiil çekimlerinde görülen /-e/ eki, /-(y)er/ ekinin kısaltmış şeklidir. Bu ekin /-e/ ~ /-ø/ şekillerinin ortaya çıkışını sadece kolaylık kanununda aramak doğru değildir. Bunu, Kıpçak Türkçesinde şimdiki zaman fiil çekimlerinde görülen /-A+dİr/, /-A+dUr/, /-ydİr/ şekillerinde de aramak gerekir. Kıpçak Türkçesinde /-A+dİr/ şekli içinde yer alan /-A/ zarf-fiil eki bu bölgede şekil olarak artık yaşamasa bile ses olarak etkilerini sürdürmektedir. Bütün bunlar /-r/, /-(y)Er/, /-(y)Ür/ eklerinin görev bakımından ayrışması ve bazı çekimlerde /-ø/ görev elemanlarının ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Anahtar Kelimeler: ağız, fiil çekimi, Kıpçak, Oğuz.

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Öğr. Gör. Dr. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, El-mek: umithunutlu@gmail.com

DISCRIMINATION OF /-r/, /-(y)Er/, /-(y)Ūr/ SUFFIXES IN YUSUFELI'S ERSIS VILLAGE DIALECT IN TERMS OF TIME FUNCTIONAL

ABSTRACT

Yusufeli, located in Çoruh river basin where occurred sovereignty wars of Kıpçak and Oğuz nations in the history, has remarkable properties in terms of dialect researches. Present simple tense and present continuous tense conjugations which have differences in Turkey Turkish dialects as well as in historical and contemporary Turkish dialects show varieties depending on the region's historical and cultural formation.

In Ersis dialect, erosion, single form or unmarked (/ .Ø ./) functional elements that are seen in simple present tense and present continuous tense conjugations need to search with language economy in the region's historical and cultural texture. In this study, /-r/, /-(y)Er/, /-(y)Ūr/ suffixes used in simple present tense and present continuous tense conjugations have been examined and focused on functional differences of these. Moreover, present simple tense and present continuous tense conjugations in the surrounding villages also have different properties.

The village that we have examined the dialect features has the characteristics of the dialect of the East group. Present continuous tense conjugation in Ersis is close to Hunut dialect which is in Oltu and İspir dialects. Separation of duties commonly found in /-r/, / (y)Er/, /-(y)Ūr/ suffixes in the region is available with different variants in Ersis. It is known not to being paid attention the vowel harmony in this region. Differences of form and meaning in present simple tense and present continuous tense conjugations have made them necessary for violations of the vowel harmony. Differences of duties in suffixes have caused that simple present tense /-er/ suffix in Turkey Turkish have not been seen in Ersis dialect. /-er/ ~ /-e/ ~ /-ø/ suffixes are only available in the present continuous tense verb conjugations. The /-e/ suffix seen in the present continuous tense verb conjugations in Ersis dialect is shortened form of /-(y)Er/ suffix. It is not true to just search developing of /-e/ ~ /-ø/ forms of this suffix in law economy. It is necessary to search the / A+dIr/, / A+dUr/, /-ydIr/ suffixes seen in the present continuous tense verb conjugations in Kıpçak Turkish, too. The /-A/ adverb-verb suffix positioned within /-A+dIr/ form in Kıpçak Turkish maintains the effects as a sound although it exists no longer as a form in this region. All of these have been effective in separation of /-r/, /-(y)Er/, /-(y)Ūr/ suffixes in terms of duty and the emergence of /-ø/ duty elements in some conjugations.

Key Words: dialect, conjugation, Kıpçak, Oğuz.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/12 Fall 2014

1. Ersis'in Coğrafi Konumu, Tarihçesi ve Etnik Yapısı

Artvin'in Yusufeli ilçesine bağlı olan Kılıçkaya'nın asıl adı Ersis'tir. Ersis, Yusufeli'ye 22 km uzaklıktadır. Yusufeli'nin güneyinde yer alır. Artvin ile Erzurum'un Tortum ve İspir ilçeleri arasında yer alan bir sınır kasabasıdır.

İslamiyet sonrası Türk akınlarıyla başlayan Garın (Erzurum), Pasın, Khaldik (Gümüşhane, Trabzon), İspir, Dayk (Tayk/Tav Eli, yani Çoruh bölgesi), Arşar-Unik (Kağızman-Digor), Daron (Ahlat-Muş), Haşdiank (Palu) bölgesine ait fetihler, Selçuklu Bizans arasındaki 18 Eylül 1049 Kaputru (Hasankale) savaşı ile hızlanmıştır. 1064'te Sultan Alpaslan Yukarı Kür ve Çoruh, "Tao" (Oltu-Tortum) ve Yusufeli (Tav Eli/Tay'k) kesimini ele geçirmiştir.¹

1080 yılından sonra buraya hâkim olan Saltuklu idaresi, büyük Çoruh havzasını kontrol eder. 1100 yılında Kartel/Gürcü Krallığı Selçuklu tabiiyetinden çıkarak eski topraklarını geri almak için Şaman Kıpçaklarla işbirliği yapar ve Kıpçaklardan oluşan güçlü bir ordu (Oğuz) Selçuklulara seferler düzenler. Bu seferlerde Kıpçak nüfusunun büyük bir bölümü dönmeyerek Çoruh boylarına yerleşir.² Böylece Yusufeli bölgesi Kıpçaklarla Oğuzların hâkimiyet mücadelesi içine girdiği bir yer haline gelmiştir. 1124 yılı sonrasında bölgede Kıpçak hâkimiyeti öne çıkmıştır. 1239 sonrasında Moğol ordusu Çoruh boylarını işgal ettikten sonra Kıpçaklı Ortodoks Türklerin Gürcü/Kartel Kilisesinin dilini benimsedikleri görülür.³ Kıpçak yurdu 1413'ten sonra Karakoyunlulara tabi olur. Fatih'in 1461 Trabzon fethiyle birlikte Çoruh havzası da bütünüyle Osmanlı idaresine geçmiştir.⁴

2. Tarihi Türk Lehçelerinde Geniş Zaman ve Şimdiki Zaman Ekleri

Şimdiki zaman ekinin varyantları Türkiye Türkçesi ağızlarının sınıflandırılmasında en çok kullanılan ölçütlerden biridir.⁵ Ancak şimdiki zaman fiil çekimlerinin geniş zaman fiil çekimleriyle birlikte değerlendirilmesi ağız çalışmalarında pek görülmemektedir. /-r/, /-(y)Er/, /-(y)Ür/ ekleri Eski Türkçeden beri varlığı bilinen zaman ekleridir. Eski Türkçede şimdiki zaman ve geniş zaman fonksiyonlarını karşılayan⁶ bu ekler yerine göre gelecek zaman da ifade etmiştir.⁷ Eski Türkçede olduğu gibi, Orta Türkçe döneminde de şimdiki zaman ve geniş zaman ifadeleri çoğunlukla aynı eklerle karşılanmıştır. Ancak bu dönemde "fiil+zarf-fiil eki + yardımcı fiil" yapısında oluşturulan sınırlı sayıdaki şekil, Türkçede şimdiki zaman ve geniş zamanda ekler yönüyle bir ayrılmaya ihtiyaç olduğunun ilk işaretleri olmuştur. Vahit TÜRK Divân-ı Hikmet'teki "kiledur = gelmekte", "yığlamaydur = ağlımıyor" gibi örneklerden hareketle bu yapıların aslı şimdiki zaman yapıları olabileceğini söyler.⁸ Harezmi Türkçesi döneminde Eski Türkçedeki ek birliği devam etmekle birlikte ünlüyle biten fiillerde /-r/ varyantı yerine /-yÜr/ şeklinin yaygınlaştığı görülmektedir. Harezmi Türkçesi döneminde en yaygın şimdiki zaman şekli fiil+zarf-fiil eki (/-(y)E/, /-(y)İ/, /-(y)Ü/) + turur+şahıs eki⁹ olmuştur.

/-r/, /-Er/, /-(y)Ür/ ekleri Eski Anadolu Türkçesi döneminde geniş zaman eki fonksiyonunu yürütür, ancak standart Türkiye Türkçesinden farklı olarak bu eklerin "düz-dar" ünlüleri yerine

¹ Zikri Turan, *Artvin İli Yusufeli İlçesi Uşhum Köyü Ağzı*, TDK Yay., Ankara, 2006, s. 7-8.

² age, s. 8-10.

³ Fahrettin Kırzioğlu, *Osmanlılar'ın Kafkas Elleri'ni Fethi (1451-1590)*, TTK Yay., Ankara, 1993, s.86

⁴ age, s. 9.

⁵ Hakan Akça, "Ankara İli Ağızlarında Şimdiki Zaman Ekinin Varyantları", *Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 6/1 Winter 2011, p. 618, TURKEY

⁶ A.V. Gabain, *Eski Türkçenin Grameri*, (Çev. Mehmet Akalın), TDK Yayınları, Ankara, 2007, s. 80.

⁷ Kemal Eraslan, *Eski Uygur Türkçesi Grameri*, TDK Yay., Ankara, 2012, s. 334.

⁸ Vahit Türk, "Türkçede Şimdiki Zaman Kavramı, Çekimleri ve Ekleri", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 10, Haziran 1999, s. 10-11.

⁹ Janos Eckmann, *Çağatayca El Kitabı*, Çev. Prof. Dr. Günay Karaağaç, 6. bs., Kesit Yay., İstanbul, 2013, s. 139.

“yuvarlak–dar” ünlülü şekilleri tercih edilir. (*ulaşurvanın, yapışursın, bilürsin* vb.) Eski Anadolu Türkçesi Döneminde şimdiki zamanı da karşılamaya devam eden bu eklerden farklı olarak üç şekil daha ortaya çıkmıştır. Bunlardan “*fiil+/(y)E/*” ve “*fiil+/(y)E/ ~ /(y)İ/ ~ /(y)Ü/ + turur*” şekilleri nadiren kullanılan yapılarıdır. “*fiil+/(y)E/ + yor(ur)*” ise XIII. yüzyıl metninde bir örnekte geçen ve XV. yüzyıldan sonra şimdiki zaman eki olarak yaygınlık kazanan bir şekildir. (*öleyoruruz, ideyorur, göreyorur* vb.)¹⁰

Şimdiki zaman için ayrı bir ek kullanılması Harezmi ve Kıpçak Türkçesi dönemlerinde başlamış ve bu ek Çağatay Türkçesinde yaygınlaşmıştır. Çağatay Türkçesinde kullanılan şimdiki zaman ekleri */-EdÜr /, /-ydÜr/; /-(y)E/, /-y/* şeklindedir. Bunlar zarf-fiillerden yapılan kiplerdir. Bu kuruluşlarda birinci ve ikinci şahıslar yardımcı fiil kaynaklı */+dur/* ekini almadıkları için */(y)E/, /-y/* ekleri zaman eki olarak algılanmıştır.¹¹

3. Çağdaş Türk Lehçelerinde Geniş Zaman ve Şimdiki Zaman Ekleri

Standart Türkiye Türkçesinde yaygın bir şekilde kullanılan */(I)yor*¹² ve daha dar bir çerçevede kullanılan */-mEdE/, /-mEKtE/*¹³ geldiği fiile şimdiki zaman anlamı kazandırır. Geniş zaman ise */-°r/ (/r/, /İr/, /Ür/)* ve */-Er/* ekleriyle karşılanır. */r/* genellikle ünlüyle biten birden çok heceli fiil kök ve gövdeleri ve ünlüyle biten bazı tek heceli fiil kök ve gövdelerine gelir. (*dinle-r, başla-r, ye-r, koru-r*) */İr/* ve */Ür/* ünsüzle biten birden çok heceli fiil kök ve gövdeleri ve ünsüzle biten bazı tek heceli fiillere gelir. (*gel-ir, görül-ür*) */-Er/* ise genellikle ünsüzle biten tek heceli fiillere gelir. (*yap-ar, gez-er*) Geniş zaman ekinin ünlülü şekillerinin hangi fiillere geleceği konusunda kesin yargılara ulaşmak güçtür. Çünkü özellikle ünsüzle biten tek heceli fiillerde ünlü uyumlarına bağlı olarak gelen */İr/* ve */Ür/* yanında */-Er/* eki de bu tarz fiillere gelebilmektedir. Bu hususta inceleme yapan Ercilasun *Türkçede geniş zaman ekinin –ur / –ür ve –ar / –er olmak üzere başlangıçta iki şeklinin bulunduğunu; bunlardan –ur / –ür’ün türemiş fiillerde, –ar / –er’in ise basit fiillerde kullanıldığını; diğer geniş zaman eklerinin (–ır / –ir; –r) de bu iki şekilden türediğini* belirtir.¹⁴

Bugün çağdaş Türk lehçelerinde şimdiki zaman ve geniş zaman eki ayrımını şöyle tablo halinde gösterebiliriz:

¹⁰ Gürer Gülsevin, Erdoğan Boz, *Eski Anadolu Türkçesi*, 2. bs., Gazi Kitabevi, Ankara, 2010, s. 71-75.

¹¹ Janos Eckmann, *Çağatayca El Kitabı*, 6. bs., Çev. Günay Karaağaç, Kesit Yayınları, İstanbul, 2013, s. 139.

¹² Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, TDK Yay., Ankara, 2009, s. 611.

¹³ age, s. 621, 638.

¹⁴ Ahmet B. Ercilasun, “Geniş Zaman Ekine Dair Bazı Düşünceler”, *Makaleler Dil – Destan – Tarih – Edebiyat*, Ankara, 2007, s. 359-363.

Lehçe	Geniş Zaman	Şimdiki Zaman
Azerbaycan Türkçesi	-ar, -ər, -r ged-ər+əm ged-ər+sən ged-ər ged-ər+ik ged-ər+siniz ged-ər+lər ¹⁵	-ır, -ir -ur, -ür ged-ir+əm ged-ir+sən ged-ir ged-ir+ik ged-ir+siniz ged-ir+lər -mağda, -məkdə gəl-məkdə+(y)əm gəl-məkdə+sən gəl-məkdə+dir gəl-məkdə+(y)ik gəl-məkdə+siniz gəl-məkdə+dir+lər ¹⁶
Gagavuz Türkçesi	-ar, -ər, -ır, -ir, -ur, -ür öl-ər+ım öl-ər+sin öl-ər öl-ər+ız öl-ər+siniz öl-ər+lər bul-ar+ım bul-ar+sin bul-ar bul-ar+ız bul-ar+siniz bul-ar+lər ¹⁷	-êr, -er ¹⁸ al-êr+ım al-êr+sin al-êr al-êr+ız al-êr+siniz al-êr-lar oyne-êr+ım oyne-êr+sin oyne-êr oyne-êr+ız oyne-êr+siniz oyne-êr+lər ¹⁹ gör-er+ım gör-er+sin gör-er gör-er+ız gör-er+siniz gör-er+lər
Türkmen Türkçesi	-ar, -er ²⁰ al-ar+ın al-ar+sın al-ar al-ar+ıs al-ar+sınız al-ar+lər islä-är+ın islä-är+sın islä-är islä-är+ıs islä-är+sınız islä-är+lər	-yaar, -yäär; -yaa, -yää; -p duur, -p otur, -p yatur, -p yöör, sadece olumsuz şekli olan “-an (sıfat-fiil eki)+iyelik+yook” bar-yaar+ın bar-yaar+ sın bar-yaar bar-yaar+ıs bar-yaar+sınız bar-yaar+lər ²¹ gül-yää+n gül-yää+ñ gül-yää gül-yää+s gül-yää+ñiz gül-yää+ler sür-üp duur+un sür-üp duur+suñ sür-üp duur sür-üp duur+us sür-üp duur+suñuz sür-üp duur+lər soora-amook soora-añook soora-anook soora-amzook soora-añzook soora-anooklar ağlaa-p yöör+ün ağlaa-p yöör+sün ağlaa-p yöör ağlaa-p yöör+üs ağlaa-p yöör+süniz ağlaa-p yöör+lər

¹⁵ Ə (açık e) sesi TT'ye göre daha açık ve geniş olarak söylenmektedir. Bk. Levent Doğan, Ahmediyye Efendiyev, Oğuzhan Durmuş, “Azerbaycan Türkçesi”, *Çağdaş Türk Lehçeleri El Kitabı*, 2. bs., Kriter Yay., İstanbul, 2010, s. 34, Editör: Levent Doğan.

¹⁶ age, s. 35.

¹⁷ Levent Doğan, “Gagavuz Türkçesi”, *Çağdaş Türk Lehçeleri El Kitabı*, 2. bs., Kriter Yay., İstanbul, 2010, s. 121., Editör: Levent Doğan.

¹⁸ ê sesi TT'de karşılığı olmayan ı-e arası diftongla söylenen bir ünlüdür. -êr, -er ekleri -(I)yor ekinden -ıor > ıar > ıer / er geliştiği tahmin edilmektedir. Bk. Nevzat Özkan, “Gagavuz Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri*, 1. bs., Akçağ Yay., Ankara, 2007, s. 123., Editör: Ahmet Bican Ercilasun.

¹⁹ age, s. 121.

²⁰ Ünlüyle biten fiillere geldiğinde ekin ünlüsüyle kelime sonundaki ünlü kaynaşmakta ve bir ünlü uzunluğu ortaya çıkmaktadır. Bk. Mehmet Kara, “Türkmen Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri*, 1. bs., Akçağ Yay., Ankara, 2007, s. 270., Editör: Ahmet Bican Ercilasun.

²¹ Türkmen Türkçesinde “-yor” şimdiki zaman eki düzleşerek -yaar, -yäär; -yaa, -yää olarak kullanılmıştır. Bk. Levent Doğan, “Türkmen Türkçesi”, *Çağdaş Türk Lehçeleri El Kitabı*, 2. bs., Kriter Yay., İstanbul, 2010, s. 590., Editör: Levent Doğan.

Özbek Türkçesi	-är, -r²² kel-är-män kel-är-sän kel-är kel-är-miz kel-är-siz kel-är-ler	-yöp; -(ä)yätir, -mâkdä; -(i)b+yât~yüri~otir~tur-+ib²³ <table> <tr> <td>eşit-yöp+män</td><td>oқи-yätir+män</td><td>kel-mâkdä+män</td></tr> <tr> <td>eşit-yöp+sän</td><td>oқи-yätir+sän</td><td>kel-mâkdä+sän</td></tr> <tr> <td>eşit-yöp+ti</td><td>oқи-yätir</td><td>kel-mâkdä</td></tr> <tr> <td>eşit-yöp+miz</td><td>oқи-yätir+miz</td><td>kel-mâkdä+miz</td></tr> <tr> <td>eşit-yöp+siz</td><td>oқи-yätir+siz</td><td>kel-mâkdä+siz</td></tr> <tr> <td>eşit-yöp+ler</td><td>oқи-yätir+ler</td><td>kel-mâkdä+ler</td></tr> </table> tilä-btur-ib+män tilä-b tur-ib+sän tilä-b tur-ib+di tilä-b tur-ib+miz tilä-b tur-ib+siz tilä-btur-ib+di	eşit-yöp+män	oқи-yätir+män	kel-mâkdä+män	eşit-yöp+sän	oқи-yätir+sän	kel-mâkdä+sän	eşit-yöp+ti	oқи-yätir	kel-mâkdä	eşit-yöp+miz	oқи-yätir+miz	kel-mâkdä+miz	eşit-yöp+siz	oқи-yätir+siz	kel-mâkdä+siz	eşit-yöp+ler	oқи-yätir+ler	kel-mâkdä+ler																		
eşit-yöp+män	oқи-yätir+män	kel-mâkdä+män																																				
eşit-yöp+sän	oқи-yätir+sän	kel-mâkdä+sän																																				
eşit-yöp+ti	oқи-yätir	kel-mâkdä																																				
eşit-yöp+miz	oқи-yätir+miz	kel-mâkdä+miz																																				
eşit-yöp+siz	oқи-yätir+siz	kel-mâkdä+siz																																				
eşit-yöp+ler	oқи-yätir+ler	kel-mâkdä+ler																																				
Yeni Uygur Türkçesi	-r, -Ar²⁴ bol-ar+men bol-ar+sen bol-ar bol-ar+miz bol-ar+siler bol-(u)ş+ar ~bol-ar+lar işle-r+men işle-r+sen işle-r işle-r+miz işle-r+siler işli-ş+er ~işle-r+ler	-(X)vati(du)²⁵, -mAKtA, -(i)p+tur~yüri~oltur~tur-²⁶ <table> <tr> <td>bol-u-vati+men</td><td>yaz-makti+men</td><td>el-ip tur-up+ men</td></tr> <tr> <td>bol-u-vati+sen</td><td>yaz-makti+sen</td><td>el-ip tur-up+ sen</td></tr> <tr> <td>bol-u-vati+du</td><td>yaz-makta</td><td>el-ip tur-up+tu</td></tr> <tr> <td>bol-u-vati+miz</td><td>yaz-makti+miz</td><td>el-ip tur-up+ti+miz</td></tr> <tr> <td>bol-u-vati+siler</td><td>yaz-makti+siler</td><td>el-ip tur-up+siler</td></tr> <tr> <td>bol-(u)ş-u-vati ~ bol-u-vati-du</td><td>yaz-makta ~ yèz-iş-makta</td><td>el-ip tur-uş-up+ti+la</td></tr> </table> <table> <tr> <td>küt-ü-vati+men</td><td>iç-ip-yüri+men</td><td>kör-üp oltur-up+ti+men</td></tr> <tr> <td>küt-ü-vati+sen</td><td>iç-ip-yüri+sen</td><td>kör-üp oltur-up+sen</td></tr> <tr> <td>küt-ü-vati-du</td><td>iç-ip-yüri+du</td><td>kör-üp oltur-up+tu</td></tr> <tr> <td>küt-ü-vati+miz</td><td>iç-ip-yüri+miz</td><td>kör-üp oltur-up+miz</td></tr> <tr> <td>küt-ü-vati+siler</td><td>iç-ip-yüri+siler</td><td>kör-üp oltur-up+siler</td></tr> <tr> <td>küt-(ü)ş-ü-vati ~ küt-ü-vati+du</td><td>iç-ip-yüri -ş+di-la</td><td>kör-üp oltur-uş-up+tu</td></tr> </table>	bol-u-vati+men	yaz-makti+men	el-ip tur-up+ men	bol-u-vati+sen	yaz-makti+sen	el-ip tur-up+ sen	bol-u-vati+du	yaz-makta	el-ip tur-up+tu	bol-u-vati+miz	yaz-makti+miz	el-ip tur-up+ti+miz	bol-u-vati+siler	yaz-makti+siler	el-ip tur-up+siler	bol-(u)ş-u-vati ~ bol-u-vati-du	yaz-makta ~ yèz-iş-makta	el-ip tur-uş-up+ti+la	küt-ü-vati+men	iç-ip-yüri+men	kör-üp oltur-up+ti+men	küt-ü-vati+sen	iç-ip-yüri+sen	kör-üp oltur-up+sen	küt-ü-vati-du	iç-ip-yüri+du	kör-üp oltur-up+tu	küt-ü-vati+miz	iç-ip-yüri+miz	kör-üp oltur-up+miz	küt-ü-vati+siler	iç-ip-yüri+siler	kör-üp oltur-up+siler	küt-(ü)ş-ü-vati ~ küt-ü-vati+du	iç-ip-yüri -ş+di-la	kör-üp oltur-uş-up+tu
bol-u-vati+men	yaz-makti+men	el-ip tur-up+ men																																				
bol-u-vati+sen	yaz-makti+sen	el-ip tur-up+ sen																																				
bol-u-vati+du	yaz-makta	el-ip tur-up+tu																																				
bol-u-vati+miz	yaz-makti+miz	el-ip tur-up+ti+miz																																				
bol-u-vati+siler	yaz-makti+siler	el-ip tur-up+siler																																				
bol-(u)ş-u-vati ~ bol-u-vati-du	yaz-makta ~ yèz-iş-makta	el-ip tur-uş-up+ti+la																																				
küt-ü-vati+men	iç-ip-yüri+men	kör-üp oltur-up+ti+men																																				
küt-ü-vati+sen	iç-ip-yüri+sen	kör-üp oltur-up+sen																																				
küt-ü-vati-du	iç-ip-yüri+du	kör-üp oltur-up+tu																																				
küt-ü-vati+miz	iç-ip-yüri+miz	kör-üp oltur-up+miz																																				
küt-ü-vati+siler	iç-ip-yüri+siler	kör-üp oltur-up+siler																																				
küt-(ü)ş-ü-vati ~ küt-ü-vati+du	iç-ip-yüri -ş+di-la	kör-üp oltur-uş-up+tu																																				

²² Rıdvan Öztürk, *Uygur ve Özbek Türkçelerinde Fiil*, TDK Yay., Ankara, 1997, s. 143-150.

²³ age, s. 129-143.

²⁴ age, s. 143-150.

²⁵ Fiil+-p (zarf-fiil eki) + yat- (yardımcı fiil)+ -p(zarf-fiil eki) + tur-(yardımcı fiil)+ur(zaman eki) kuruluşundan oluşmuştur. Örn: işlep yatip turur > işlev(y)atıptu > işlevatıpu > işlevatıdu. Bk. Rıdvan Öztürk, *Uygur ve Özbek Türkçelerinde Fiil*, TDK Yay., Ankara, 1997, s. 129.

²⁶ age, s. 129-143.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/12 Fall 2014

Kazak Türkçesi	-ar / -er; -r²⁷ ayt-ar+mın ayt-ar+sıñ ayt-ar ayt-ar+mız ayt-ar+sıñdar ayt-ar kel-er+min kel-er+sıñ kel-er kel-er+mız kel-er+sıñder kel-er	-A, -y²⁸, -(i)p + catur~tur~otur~cür-, (U)w+dA²⁹ oyla-y+mın tñnda-p otur+mın tñnda-w+da+mın oyla-y+sıñ tñnda-p otur+sıñ tñnda-w+da+sıñ oyla-y tñnda-p otur tñnda-w+da oyla-y+mız tñnda-p otur+mız tñnda-w+da+mız oyla-y+sıñdar tñnda-p otur+sıñdar tñnda-w+da+sıñdar oyla-y+dı tñnda-p otur tñnda-w+da tösün-e+min üyren-ip cür+min tösün-e+sıñ üyren-ip cür-sıñ tösün-e+di üyren-ip cür tösün-e+mız üyren-ip cür-mız tösün-e+sıñder üyren-ip cür-sıñder tösün-e+di üyren-ip cür		
Tatar Türkçesi	-r; -ar/-er³⁰ añla-r+mın añla-r+sıñ añla-r añla-r+bız añla-r+sız añla-r+(lar) suz-ar+mın suz-ar +sıñ suz-ar suz-ar+bız suz-ar+sız suz-ar+(lar)	-a/-e; -y³¹ tot-a+m başlı-y+m tot-a+sıñ başlı-y+sıñ tot-a başlı-y tot-a+bız başlı-y+bız tot-a+sız başlı-y+sız tot-a+(lar) başlı-y+(lar)		
Başkurt Türkçesi	-r, -ır / -ır, -ur/-ür³² ağ-ır+mın ağ-ır+hıñ ağ-ır ağ-ır+bız ağ-ır+hıgız ağ-ır+(zar)	-a/-ä, -y; {-p}~{-A/-y}+bar~kil~ultır~tur~yat~yûrû-+{-A/-y}³³ uķı-y+ım uķı-y bar-a+m yaz-ıp yat-a+m uķı-y+hıñ uķı-y bar-a+hıñ yaz-ıp yat-a+hıñ uķı-y uķı-y bar-a yaz-ıp yat-a uķı-y+bız uķı-y bar-a+bız yaz-ıp yat-a+bız uķı-y+hıgız uķı-y bar-a+hıgız yaz-ıp yat-a+hıgız uķı-y+(zar) uķı-y bar-a+(zar) yaz-ıp yat-a+ (zar)		

²⁷ Ferhat Tamir, "Kazak Türkçesi", *Türk Lehçeleri Grameri*, 1. bs., Akçağ Yay., Ankara, 2007, s. 464., Editör: Ahmet Bican Ercilasun. Bu ek tahmini gelecek zaman eki olarak adlandırılır.

²⁸ Bu çekim gelecek zaman çekimi olarak da kullanıldığı için *değişken şimdiki zaman eki* olarak adlandırılır. Zaman değeri bağlamdan anlaşılır.

²⁹ age, s. 462-463

³⁰ Mustafa Öner, "Tatar Türkçesi", *Türk Lehçeleri Grameri*, 1. bs., Akçağ Yay., Ankara, 2007, s. 717., Editör: Ahmet Bican Ercilasun.

³¹ age, s. 716.

³² Habibe Yazıcı Ersoy, "Başkurt Türkçesi", *Türk Lehçeleri Grameri*, 1. bs., Akçağ Yay., Ankara, 2007, s. 779., Editör: Ahmet Bican Ercilasun.

³³ age, s. 778.

Karaçay-Malkar Türkçesi	-(X)r; -ar/-er ³⁴ bar-ır+ma bar-ır+sa bar-ır+dı bar-ır+bız bar-ır+sız bar-ır+dıla kül-ür+me kül-ür+se kül-ür kül-ür+büz kül-ür+süz kül-ür+le	-a/-e; -y ³⁵		
		bol-a+ma bol-a+sa bol-a+dı bol-a+bız bol-a+sız bol-a+dıla		kara-y+ma kara-y+sa kara-y+dı kara-y+bız kara-y+sız kara-y+dıla
Kumuk Türkçesi	/-Ar/, /-(I)r/ ³⁶ işle-r+men işle-r+sen işle-r işle-r+bız işle-r+sız işle-r+ler	/-A/, /-y/; /-A/~/-y/~/-ip/+tur-a ³⁷		
		al-a+man al-a+san al-a+(dır) al-a+bız al-a+sız al-a+(lar)	işle-y+men işle-y+sen işle-y+(dır) işle-y+bız işle-y+sız işle-y+(ler)	gör-e tur-a+man gör-e tur-a+san gör-e tur-a+(dır) gör-e tur-a+bız gör-e tur-a+sız gör-e tur-a+(lar)

Yukardaki tabloda görüldüğü gibi bugün çağdaş Türk lehçelerinde şimdiki zaman ve geniş zaman eki ayrımı mevcuttur. Bu ayrım sırasında şimdiki zaman için alternatif ekler ortaya çıkmıştır. Türkçede ekler; başlangıçtan beri var olan eklerle farklı görevler yüklenmesiyle, bazı kelimelerin zamanla eklenmesiyle ve birden fazla ekin birleşerek tek işlev için kullanılmasıyla oluşurlar. Türk lehçelerinde yer alan geniş zaman ve şimdiki zaman eklerinde bu üç yapıda örnekleri görmek mümkündür. Bugün Türk lehçelerinde, Eski Türkçede ortaklık gösteren geniş ve şimdiki zaman eklerinde bir görev ayrılığı vardır. Sadece Azeri Türkçesinde kaynağı Eski Türkçeye dayanan /-r/, /-Er/, /-İr/, /-Ür/ şekillerinde işlevsel bir ayrılığa gidilmiş ve Azeri Türkçesinde seyrek olarak kullanılan /-mAKdA/ dışında şimdiki zaman için farklı bir ek türetilmemiştir. Azeri Türkçesinde, Eski Türkçeden beri var olan /-Er/, -r geniş zaman ekleri bu görevini devam ettirmiştir. /-İr/, /-Ür/ ekleri ise geldiği fiile şimdiki zaman anlamı katmıştır.

Türkmen Türkçesinde, Eski Türkçeden farklı olarak /-Ür/, /-İr/ ve /-r/; Özbek, Yeni Uygur, Kazak, Tatar Türkçesinde ise /-Ür/, /-İr/ geniş zaman işlevinde kullanılmamaktadır. Bu lehçelerde de Azeri Türkçesinde olduğu gibi geniş zaman eki olarak /-Er/ ve /-r/ şekilleri yaygınlık kazanmıştır. Bu lehçelerin ne sebeple böyle bir ek ayrımına gittiği bilinmemektedir. Ancak Türk lehçelerinde /-Ür/, /-İr/ şekillerinin bir Oğuz şivesi olan Azeri Türkçesi dışında şimdiki zamana kaydığı örnek yoktur.

4. Ersis Köyünde Geniş Zaman ve Şimdiki Zaman Ekleri

Ersis'te geniş zaman ve şimdiki zaman eklerinde belli kalıplaşmalar dikkat çekmektedir. *Doğu Anadolu ağızlarında kelime ve ekleşme şekillerindeki ünlü uyumları aykırılığı*³⁸ bu zamanlara ait fiil çekimlerinde anlamsal bir özellik kazanmıştır. Bu bölgede geniş zaman çekiminde ünlüyle

³⁴ Ufuk Tavkul, "Karaçay-Malkar Türkçesi", *Türk Lehçeleri Grameri*, 1. bs., Akçağ Yay., Ankara, 2007, s. 911., Editör: Ahmet Bican Ercilasun.

³⁵ age, s. 912.

³⁶ Fiillerde ekin çoğunlukla /-Ar/ şeklinin geldiği görülmektedir. Bk. Çetin Pekacar, "Kumuk Türkçesi", *Türk Lehçeleri Grameri*, 1. bs., Akçağ Yay., Ankara, 2007, s. 985., Editör: Ahmet Bican Ercilasun.

³⁷ age, s. 986-987.

³⁸ Elvira Alexandrovna Grunina, "Anadolu Ağız Tipleri Üzerine", *Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 5/3 Summer 2010, p. 1350, TURKEY

biten fiillere /-r/, ünsüzle biten fiillere /-Ür/ ve /-ar/ ekleri getirilir. Geniş zaman çekiminde ünsüzle biten fiillerde /-er/ şekillerine rastlanmaz. Bunda şimdiki zamanda yaygınlık kazanan /-er/ eki etkili olmuştur.

Ersis ağzında bazı fiillerin geniş zaman ve şimdiki zamana göre çekimi şöyledir.³⁹:

Geniş Zaman	Geniş zamanın Olumsuzu	Şimdiki Zaman	Şimdiki zamanın Olumsuzu
gâl- (gel-, ulaş-) gâl-ur+am gâl-u(r)+sun gâl-u(r) +ø gâl-ur+oğ gâl-u(r)+suz gâl-u(r)+la	gâl- (gel-, ulaş-) gâl-ma+m/gâl-ma-z+am/ gâl-ma-(z)+sun gâl-ma-z+ø gâl-ma-z+oğ gâl-ma-(z)+suz gâl-u(r)+la	gâl- (gel-, ulaş-) gâl-er+am gâl-e(r)+sun gâl-e(r)+ø gâl-er+oğ gâl-e(r)+suz gâl-e(r)+la	gâl- (gel-, ulaş-) gâl-me-r+am gâl-me-ø+sun gâl-mê-ø+ø gâl-me-r+oğ gâl-me-ø+suz gâl-me-ø+la
dinla- (dinle-) dinla-r+am dinla-r+sun dinla-r +ø dinla-r+oğ dinla-r+suz dinla-r+la	dinla- (dinle-) dinla-ma-ø+m dinla-ma-z+sun dinla-ma-z +ø dinla-ma-z+oğ dinla-ma-z+suz dinla-ma-z+la	dinla- (dinle-) dinle-r+am / dinli-yer-am dinle-ø+sun / dinli-ye-sun dinle+ø / dinli-ye dinle-r+oğ/ dinli-yer-oğ dinle-ø+suz / dinli-ye-suz dinle-ø+la / dinli-ye-la	dinla- (dinle-) dinla-me-r+am dinla-me-ø+sun dinla-mê+ø dinla-me-r+oğ dinla-me-ø+suz dinla-me-ø+la
de- de-r+am de-r+sun de-r+ø de-r+oğ de-r+suz de-r+la	de- de-ma-ø+m de-ma-(z)+sun de-ma-z+ø de-ma-z+oğ de-ma-(z)+suz de-ma-z+la	de- di-yer+am di-ye+sun di-ye+ø di-yer+oğ di-ye+suz di-ye+la	de- de-me-r+am de-me-ø+sun de-mê-ø+ø de-me-r+oğ de-me-ø+suz de-me-ø+la
aş- aş-ar+am aş-ar+sun aş-ar+ø aş-ar+oğ aş-ar+suz aş-ar+la	aş- aş-ma-ø+m aş-ma-(z)+sun aş-ma-z+ø aş-ma-z+oğ aş-ma-(z)+suz aş-ma-z+la	aş- aş-er+am aş-e(r)+sun aş-ê(r)+ø aş-er+oğ aş-e+suz aş-e(r)+la	aş- aş-me-r+am aş-me-ø+sun aş-mê-ø+ø aş-me-r+oğ aş-me-ø+suz aş-me-ø+la
küs- küs-ar+am küs-ar+sun küs-ar+ø küs-ar+oğ küs-ar+suz küs-ar+la	küs- küs-ma-ø+m küs-ma-(z)+sun küs-ma-z+ø küs-ma-z+oğ küs-ma-(z)+suz küs-ma-z+la	küs- küs-er+am küs-e(r)+sun küs-e(r)+ø küs-er+oğ küs-e+suz küs-e(r)+la	küs- küs-me-r+am küs-me-ø+sun küs-mê-ø+ø küs-me-r+oğ küs-me-ø+suz küs-me-ø+la

Serebrennikov ve Gadjeva; Azerbaycan ve Türkiye Türkçesi ağızlarında -êr || -êr, -ôr || -or eklerine rastlandığını belirterek (Az. *yatêram*, *danışeram*) uzun ê ve ô seslerinin kökeninin belirsiz olduğunu söyler.⁴⁰ Şimdiki zamanın -êr biçimi Gagavuzca'da da mevcuttur. (al-êr-ım). Bu

³⁹ Bu fiil çekimleri Ersis halkından şifaden alınmıştır.

⁴⁰ B. A. Serebrennikov, N. Z. Gadjeva, *Türk Yazı Dillerinin Karşılaştırmalı Tarihi Grameri*, (1986), (Çev. Tevfik Hacıyev, Mustafa Öner), TDK Yayınları, Ankara, 2011, s. 149.

şeklin -yor biçiminin fonetik değişimi sonucunda oluştuğu tahmin edilmektedir.⁴¹ Bugün Türkmencede /-yar/, standart Türkiye Türkçesinde /-yor/ şeklinde görülen şimdiki zaman eklerinden biri fonetik değişimler sonucunda /-er/~/e/~/r/~/ /-ø/şimdiki zaman ekine dönüşmüş olmalıdır. Ersis ağzında şimdiki zaman çekimi; Oltu ve İsbir ağızlarından Hunut ağzına yakınlık gösterir.⁴² Ancak bu ağızlarda /-er/ şekli bütün şahıs çekimlerinde korunurken Ersis ağzında bu ekin değişik varyantları görülmektedir.

Özek, Doğu grubu ağızlarında şimdiki zamanı ifade eden ekleri beşe ayırır:

1. -yor grubu şimdiki zaman ekleri, 2. -r/-Ir grubu şimdiki zaman ekleri, 3. -Ar grubu şimdiki zaman ekleri, 4. -yer grubu şimdiki zaman ekleri, 5. -yUr grubu şimdiki zaman ekleri⁴³

-Ar grubu şimdiki zaman eklerinin Erzincan Kemah, Tercan; Kars Arpaçay; Bingöl Merkez, Karlıova; Van Merkez; Erzurum Oltu, Hunut, İspir, Tortum yörelerinde; -yer grubu şimdiki zaman eklerinin ise Diyarbakır Çermik, Çüngüş; Erzincan Kemah, Refahiye; Artvin Ardanuç; Bingöl Karlıova; Gümüşhane Torul, Kelkit; Tunceli Pertek yörelerinde kullanıldığını belirtir. Doğu grubu ağızlarında görülen -yer ekinin, -yor ekindeki ünlünün değişimiyle değil; müstakil bir ek olarak, Türkmen Türkçesinde hâlen kullanılan -yeer ve -yee ekiyle aynı işleve sahip bir ek olduğunu düşünür.⁴⁴

Ersis Köyünde şimdiki zaman fiil çekimlerinde, -yer grubu şimdiki zaman ekleri ve r/-Ir grubu şimdiki zaman eklerinin karışık halde kullanıldığı görülmektedir. Ekte meydana gelen ses hadiseleriyle ekin /-e/ şekline dönüştüğü ve hatta olumsuz fiil çekimlerinde bazı şahıslarda işaretli kullanımının yaygınlaştığı tespit edilmiştir. Ersis ağzında /-ar/ geniş zaman ekinin ince karşılığı olan /-er/, şimdiki zaman kullanımıyla karışıklığı önlemek amacıyla, geniş zamanda tercih edilmemiştir. Geniş zaman ekleri olarak /-r/, /-ur/ ve /-ar/ ekleri kullanılmıştır. Bu eklerde olumsuz fiillerin birinci şahıs çekimlerinde “r” sesinin düşmesi dışında bir aşınma meydana gelmemektedir. Kanaatimizce; Eski Türkçede geniş zaman ekiyle ortaklık gösteren, zamanla ondan ayrı ekler olarak varlığını sürdüren şimdiki zaman eki, ses hadiseleri yanında Eski Türkçenin arkaik kullanımının da etkisiyle /-yer/ > /-er/ ~ /-e/ ~ /-r/ ~ /-ø/ şekillerini almıştır.

Ersis’te özellikle geniş zaman çekimlerinde /-ur/ ekinin yaygınlık kazanması geniş zaman fiil çekiminde “düz-dar” ünlüleri yerine “yuvarlak-dar” ünlülü şekilleri tercih eden Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait bir izdir. (ulaşur, bilürsin)

Şimdiki zaman çekiminde “fiil + zarf-fiil eki + yardımcı fiil + şahıs zamiri” şeklindeki kuruluş, bugünkü lehçelerde yardımcı fiilin tasarruf edilmesiyle ekleşmiş ve asıl fiille yardımcı fiili birbirine bağlayan ünlü zarf-fiil eki tek başına zaman eki görevi üstlenmiştir. *Fakat hem esas kuruluşta bulunan geniş zaman çekiminin hatırasıyla hem de geniş zamanın, bilhassa şimdiki zaman ve geniş zamana yakınlığından ötürü, bu -a/-e eki yeni lehçelerde şimdiki zaman ve gelecek zaman çekimlerinde aynı anda kullanılmaktadır.*⁴⁵ Ersis ağzında şimdiki zaman çekimi için /-yer/ > /-er/~/e/~/r/ ekleri kullanılsa da Çoruh bölgesinde Kıpçak nüfusunun hatırası /-yer/ ekinin /-e/ yönündeki kısaltılmasında dolaylı da olsa bir etkiye sahiptir. Kıpçak Türkçesinde şimdiki zaman fiil çekimi dört şekilde gerçekleşmektedir: 1. Eski Türkçede olduğu gibi /-r/, /-(y)Er/, /-(y)Ür/ geniş zaman eklerinin şimdiki zamanı karşılaması, 2. /-A+dIr/, /-A+dUR/, /-ydIr/ eklerinin /-A turur/dan gelen şekil, 3. /-yor/ ve /-yorur/ şekli, 4. Ermeni harfli Kıpçak metinlerinde görülen

⁴¹ Serebrennikov, Gadjeva, s. 147.

⁴² Oltu ve İsbir ağızlarından Hunut ağzında şimdiki zaman çekimi için Bk. Efrasiyap Gemalmaz, Erzurum İli Ağızları (İnceleme – Metinler - Sözlük – Dizinler), C. I, TDK Yay., Ankara, 1995, s. 353- 358.

⁴³ Fatih Özek, “Türkiye Türkçesi Doğu Grubu Ağızlarında Şimdiki Zaman Ekleri”, *Turkish Studies*, 7/1 Winter 2012, s. 1757.

⁴⁴ Özek, s. 1755.

⁴⁵ Mustafa Öner, *Bugünkü Kıpçak Türkçesi*, TDK Yay., Ankara, 2013, s. 173.

/-(I)yIr/ veya /-(I)y/ şekli.⁴⁶ Bu şekillerden ikinci tip şimdiki zaman fiil çekimi etkilerini bu bölgede görmek mümkündür. Yardımcı fiil kaynaklı olan /+ Dİr/ kuvvetlendirme eki çoğu zaman düşmekte, zarf-fiil eki zaman görevini üstlenmekte ve /-E/ şekli oluşmaktadır. Bölgede /-(y)er/ şimdiki zaman ekinin /-e/ ~ /-ø/ dönmesi bu şeklin bir hatırasıdır.

Sonuç: Ersis Köyünde, /-yer/ şimdiki zaman ekinin aşınma sonucu bazı şahıslarda /-e/ şeklini alması, yine bazı şahıslarda şimdiki zaman ekinin işaretlesizleşmesi; geniş zaman fiil çekimlerinde dar-yuvarlak ünlülü şeklin yaygınlaşması, geniş zamanda /-er/ ekinin hiç kullanılmaması; bölgenin tarihi, kültürel ve etnik özellikleriyle ilintilidir.

KAYNAKÇA

- AKÇA, Hakan, (2011) “Ankara İli Ağızlarında Şimdiki Zaman Ekinin Varyantları”, *Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 6/1 Winter 2011, p. 611-619, TURKEY
- DOĞAN, Levent, “Gagavuz Türkçesi”, *Çağdaş Türk Lehçeleri El Kitabı*, 2. bs., Kriter Yay., İstanbul, 2010, s. 93-170., Editör: Levent Doğan.
- DOĞAN, Levent, “Türkmen Türkçesi”, *Çağdaş Türk Lehçeleri El Kitabı*, 2. bs., Kriter Yay., İstanbul, 2010, s. 553-630., Editör: Levent Doğan.
- DOĞAN, Levent; EFENDİYEYEV, A.; DURMUŞ, O, “Azerbaycan Türkçesi”, *Çağdaş Türk Lehçeleri El Kitabı*, 2. bs., Kriter Yay., İstanbul, 2010, s.1-91., Editör: Levent Doğan.
- ECKMANN, Janos, *Çağatayca El Kitabı*, 6. bs., (Çev. Günay Karaağaç), Kesit Yayınları, İstanbul, 2013.
- ERASLAN, Kemal, *Eski Uygur Türkçesi Grameri*, TDK Yay., Ankara, 2012.
- ERCİLASUN, Ahmet B., “Geniş Zaman Ekine Dair Bazı Düşünceler”, *Makaleler Dil – Destan – Tarih – Edebiyat*, Ankara, 2007.
- GABAİN, A.V., *Eski Türkçenin Grameri*, (Çev. Mehmet Akalın), TDK Yayınları, Ankara, 2007.
- GEMALMAZ, Efrasiyap, *Erzurum İli Ağızları (İnceleme – Metinler - Sözlük – Dizinler)*, C. I, TDK Yay., Ankara, 1995.
- GRUNİNA, Elvira Alexandrovna, (2010) “Anadolu Ağız Tipleri Üzerine”, *Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 5/3 Summer 2010, p. 1350-1361, TURKEY
- GÜLSEVİN, Gürer, BOZ, Erdoğan, *Eski Anadolu Türkçesi*, 2. bs., Gazi Kitabevi, Ankara, 2010.
- GÜNER, Galip, *Kıpçak Türkçesi Grameri*, Kesit Yay., İstanbul, 2013.
- KARA, Mehmet, “Türkmen Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri*, 1. bs., Akçağ Yay., Ankara, 2007, s. 231-290., Editör: Ahmet Bican Ercilasun.
- KIRZIOĞLU, Fahrettin, *Osmanlılar'ın Kafkas Elleri'ni Fethi (1451-1590)*, TTK Yay., Ankara, 1993.
- KORKMAZ, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, TDK Yay., Ankara, 2009.

⁴⁶ Galip Güner, *Kıpçak Türkçesi Grameri*, Kesit Yay., İstanbul, 2013, s. 220.

- ÖNER, Mustafa, “Tatar Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri*, 1. bs., Akçağ Yay., Ankara, 2007, s. 679-748., Editör: Ahmet Bican Ercilasun.
- ÖNER, Mustafa, *Bugünkü Kıpçak Türkçesi*, 2. bs., TDK Yay., Ankara, 2013
- ÖZEK, Fatih (2012), “Türkiye Türkçesi Doğu Grubu Ağızlarında Şimdiki Zaman Ekleri”, *Turkish Studies*, 7/1 Winter 2012, s. 1751-1765.
- ÖZKAN, Nevzat, “Gagavuz Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri*, 1. bs., Akçağ Yay., Ankara, 2007, s. 81-170., Editör: Ahmet Bican Ercilasun.
- ÖZTÜRK, Rıdvan, *Uygur ve Özbek Türkçelerinde Fiil*, TDK Yay., Ankara, 1997.
- PEKACAR, Çetin, “Kumuk Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri*, 1. bs., Akçağ Yay., Ankara, 2007, s. 939-1008., Editör: Ahmet Bican Ercilasun.
- SEREBRENNİKOV, B. A., GADJİEVA, N. Z., *Türk Yazı Dillerinin Karşılaştırmalı Tarihi Grameri*, (1986), (Çev. Tefik Hacıyev, Mustafa Öner), TDK Yayınları, Ankara, 2011.
- TAMİR, Ferhat, “Kazak Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri*, 1. bs., Akçağ Yay., Ankara, 2007, s. 429-480., Editör: Ahmet Bican Ercilasun.
- TAVKUL, Ufuk, Karaçay-Malkar Türkçesi, *Türk Lehçeleri Grameri*, 1. bs., Akçağ Yay., Ankara, 2007, s. 883-938., Editör: Ahmet Bican Ercilasun.
- TURAN, Zikri, *Artvin İli Yusufeli İlçesi Uşhum Köyü Ağzı*, TDK Yay., Ankara, 2006.
- TÜRK, Vahit, “Türkçede Şimdiki Zaman Kavramı, Çekimleri ve Ekleri”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 10, Haziran 1999.
- YAZICI ERSOY, Habibe, “Başkurt Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri*, 1. bs., Akçağ Yay., Ankara, 2007, s. 749-810., Editör: Ahmet Bican Ercilasun.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/12 Fall 2014

